

DISCURSOS CA-21

DISCURSOS

LEÍDOS EN LA
REAL ACADEMIA DE BUENAS LETRAS
DE BARCELONA

EN LA RECEPCIÓN PÚBLICA DE

D. FEDERICO RAHOLA Y TREMOLS

EL DÍA 24 DE JUNIO DE 1902

BARCELONA

IMPRENTA DE LA CASA PROVINCIAL DE CARIDAD
Calle de Montalegre, número 5

1902

Reial Acadèmia Bones Lletres

1004368783

b44232280

BALTASAR GRACIAN

ESCRITOR SATIRICH, MORAL Y POLITICH DEL SEGLE XVII

Senyors académichs:

Al succehir al prehuat historiador y economista D Lluis Cutchet en aquesta Reyal Academia de Bones Lletres, per acort vostre que may agrairé prou, sospito que si quelcom pogué fervos pensar en mi per ocupar lo seti que en malhora quedava buyt, fou sens dupte lo considerar que ens semblavam en l' amor ferm á nostre terra y en la convicció arrelada de que la llibertad civil y el treball son lo qu' aixequen y engrandeixen els pobles y els Estats:

Era fill en Lluis Cutchet de Llivia. Nasqué en aquell tros de Cerdanya que penetra en la Catalunya francesa, com si volgués acostarse á Perpiñá, la noble vila que després d' haber sigut per tants segles lo mes fort antemural de Catalunya contra les invasions franceses, fa mes de doscents anys que es lo contrari de lo que fou per tant llarg temps (1).

En Cutchet conservá sempre l' esperit práctich y despert de la gent de la Cerdanya, mostrantse encarinyat ab els fets y enemich d' abstracciós. De temperament sá com els aires de sa terra nadiva, mostrá en totes ocasions un ver amor á Catalunya, sortint coratjós á sa defensa aixis de son passat històrich

---

(1) Historia del Seti de Girona en 1809 per D Lluis Cutchet. (pàgina 24). Barcelona.—Estampa à carrech d' Aleix Sierra, 1868,

com de son present industrial. Quan l' atacavan ab els arguments sens causa del monopoli y del egoisme, deya que 'ls arbres de bon fruit son els que sofreixen mes cops de pedra. Una y altra vegada feu ressaltar que Catalunya era y havia sigut el baluart d' Espanya, per lo qual com més lliure y forta se mantingués, més segura era l' independencia de la nostra nació. Aixis manifestava son afecte á Espanya, que prenia peu en son amor á Catalunya, y, al mateix temps que se dalia per la creixement de la riquesa y de la cultura de la nostra terra, somiava ab retornar l' antiga forsa á les nobles ciutats ibèriques, sobre tot á les de Castella y d' Aragó tan celebrades durant l' Etat mitjana per ses industries y per sos avensos de tota mena, malgrat los guerres incessants d' aquelles ecenturies.

Aixó sí, reconeix que per anar endavant per aqueix camí de salvació, lluytém en contra del temperament nacional, mes encarinyat ab los principis y la teoria que ab los fets y la realitat de les coses. Per aquesta obsesió de la posibilitat práctica de les fòrmules abstractes, sol informarse nostre rigiment en criteris inflexibles que ens portan á l' uniformitat y á la llisura, prescindint dels organismes naturals y dels cossos vius.

¡Ab quina penetració, el nostre Cutchet, descobreix en l' història d' Inglaterra y en sa vida política, que estudia com ningú, l' essència de son esperit nacional, complètament contrari á com l' han vist els homes politichs, que no solen fixar-se mes que en la crosta, deixantse enganyar per el fals aspecte exterior de sos actes de govern, inspirats sempre per lo propi interès comercial!

Cutchet posava enfrot dels idealismes cosmopolites el desdeny de Gladstone per l' Economia abstracta, y la famosa declaració del Times, que revela la manera de sentir d' un poble, de que l' Economia Politica deu acomodar sos preceptes á les circumstancies. Com Montesquieu endevinava en tota la política d' Inglaterra el sacrifici dels interessos politichs als mercantils, el desitj de mellorar en lo possible, á fins hont se pugui en profit del productor nacional, les condicions de lluita ab lo rival extranger. En el mateix periodo heroich de les guerres napoleòniques y adhuc quan sembla que no s' mou mes que per l' idea imperialista, sempre amaga l' esperit utilitari y l' afany de mantenir y aixampliar lo seu mercat.

Aprenent en l' Historia, de qu' era un aymant ferverós, pero en l' historia fonda de la realitat, completament renyida ab

I' historia de l' exterioritat enlluernadora, que prefereix la declamació als fets, els actes individuals aparatosos á la vida intima colectiva, adquiri el segur convenciment de que els pobles debils y pobres no poden esser may lliures. La llibertad política, deya, es un bé preciosissim, unicament reservat als forts, aixis com ho es l' aire pur de les muntanyes que dona vigor al home de pit sa y robust y, no obstant, sol esser perjudicial per los que tenen tarats ó febles els pulmons.

Per aixó comprenia perfectament perque Inglaterra, qu' es la patria vera clàssica de la llibertat, estima la salvació del comers y del treball com la lley suprema de sa política. A n' ells se sacrifica tot. Un pais solzament agricola sempre serà pobre y migrat; necessita per esser realment prosper la transformació secundisant de l' industria, el miracle de la mà d' obra que converteix el miserable lli en les randes que valen tant d' or com pesan.

No s' cregui no per aixó, quan defensa ab tant ardiment la política que deu conduhirnos al aveng material, que no pari esment en l' esperit. La lley econòmica la lliga ab la lley moral; per aqueix motiu no admet lo crudel «deixeu fer, deixeu passar» convertit per Malthus, segons Cutchet, en *deixeu morir, deixeu sacrificiar*. No per altra rahó, s' oposa á l' inmolació brutal del home abandonat á si mateix, en nom d' una llibertat sens ànima.

L' interès nacional d' Inglaterra que no repara en malmetre y fer á miques els pobles débils per obrirse pas, generant aixis el eos material de son Imperi y afavorint l' expansió de la seva rassa, compren y proclama en Cutchet que, per altra part, la fa antipática é inferior baix l' aspecte humanitari y moral. Machiavel, esclama, ha fet abominable el principi del interès material esclusiu en política, portantlo á les seves últimes consecuencies, sens cap limitació moral.

M' apar que lo veig encara ab son posat modest y son aspecte venerable en el salonet mes apartat de la Biblioteca del Ateneu, illegint ab fruició tots els dies el diari anglés *The Times*, del qu' era fervent admirador. En sos escrits trobava la clau de la política inglesa, al veure sobreixir la prepotència de l' opinió pública que fa bogir el diari ab sa corrent, com si fos una bandereta de campanar, reconeixent que, ab tot y les debilitats á que viu subjecte per sa condició especial de *Nunci* británich, que deu *cridar* lo que vol el poble, es el *Times* una llum

poderosa, cual desaparició, si algun dia arribés, fora indubtadament una gran perduta per la causa del progrés humá (1).

Era un temperament sencer y noble, que's trasparentava per la tolerancia ab totes les idees y per la justicia que feya á sos propis adversaris quan n' eran mereixedors. Al consagrarli avuy un recort piadós dech condoldrem de que sa memoria no visqui tal vegada ab prou forsa en la ment de la actual generació, qui sap si per el brugit de la lluya que l' ataleya. Tinch el convenciment de que á n' ell com á molts altres que foren sos companys, y que, dihenthó com cal, van esser los precursors, mes tart ó mes aviat se 'ls colocará en lloc ben assenyalat entre els grans patricis de la terra catalana.

Per honrar sa memoria en aqueix acte, he cregut que res fora meller que deixarme portar de ses aficions, per lo qual he resolt tractar d' un escriptor, si no desconegut poch menys qu' oblidat en Espanya, sa patria, ab marcada injustícia, referintme especialment á les idees poliques y morals de sos escrits, dignes en veritat, de fonda meditació. Me refereixo á Baltasar Gracián, l' eximi escriptor aragonés, nascut prop de Calatajud com el gran Marcial, á qui s' acosta en cert moments, per sa finesa epigramática.

Es sempre profitós per coneixer intimament l' esperit d' una època ó d' un poble esbrinar los escrits satirichs y literaris hont s' hi transparenten les idees, les costums, la manéra de pensar y d' esser de tot un periodo ó regnat, revelantse com á verdaders arsenals de l' historia.

Entre los clàssichs espanyols, pochs ni han hagut després de Cervantes, tan traduit y apreciat fora de casa com Baltasar Gracián, en qual esperit filosófich sapigueren penetrar mes intimament los extranys que 'ls propis. Shopenhauer mateix ne feu son autor predilecte, traduhint son Oracle Manual. Deya que per ell, un dels mellors llibres del mon era el *Criticón* (2), pot ser enamorat de son pessimisme, que es ni mes ni menos que els de nostres grans misticchs, que li fa exclamar: «ser héroe del mundo poco ó nada es; serlo del cielo es mucho, la felicidad murió para el mundo y vive para el cielo».

(1) Guerra al Sentido Común, por D. Luis Cutchet.. Parte, pág. 35.

(2) Arturo Farinelli.—Estudio crítico sobre Baltasar Gracián (pág. 203).—Biblioteca de Filosofía y Sociología.—El Héroe y el Discreto de Baltasar Gracián, Madrid.—Rodríguez Serra, 1900.

El nostre Capmany, que tracta ab exagerada duresa á Gracián per son estil, reconeix que el Criticon, ben podat, resulta una obra de geni, digna de fer honor al seu segle y á la seva nació.

Tomás Carlyle en son famós llibre «Els Héroes» deixa veure reflexos de Gracián, qui tractá del mateix assumptio en ses dos obres «El Héroe» y «El Discreto». L' autor anglés pondera sobre totes las excelencies del héroe, la sinceritat, en lo que no porta, ventatja á Gracián, qui digué que 'ls homes eminentes consideravan com una especie de traició (1) lo disimul, mostrant sempre despreci envers l' afectació, enamorat com era del imperi natural y del senyoriu en el dir y en el fer. Com Carlyle, qui coloca entre 'ls héroes l' escriptor, qu' endevinant lo que viu sempre etern en el fondo de les coses, ho fa visible á tots ab paraula profética, Gracián declara que sense saber, no hi ha senyoriu, y entre els héroes, hi coloca els grans escriptors, *ya que el saber y el valor alternan grandeza*. No te res d' extrany per lo mateix que en Castelar, referintse á Carlyle, afirmés que en tota la nostra literatura, no mes hi ha un autor que se li pugui comparar, essent aquet Gracián, que es de mena incomparable (2).

¿Qui sap si l' escassa popularitat de Gracián á casa seva es deguda á no haver viscut á la Cort, en aquells temps en que tots els homes de lletres s' arrimavan á la seva sombra? Hi ha també que Gracián no se dalia per la gloria personal, com ho demostra el fet d' haver publicat la major part de ses obres ab el nom de son germà Llorens; y lo mes trist es que si alguna popularitat conseguí en Espanya, fou precisament per ses obres mes lleügeres com la «Agudeza y Arte de Ingenios» qu' es un verdader joch del enteniment, un finíssim art de utilisar l' expressió ó l' idea, en el qual trobarian mina inestroncable los que s' anomenan avuy decadentistes y deliquescents, cn son afany d' enterbolir, per medi de la foscor rebuscada del pensament ó de la forma, un estat poétich del esperit. Felip IV, que era un conceptista, tenia dita obra en gran estima, y sens dupte á tal llibre se deu principalment el que Baltasar Gracián hagi sigut

(1) El Oráculo (pág. 447).

(2) Los Héroes de Tomás Carlyle, traducción de D. Julian, J. Orbon con un prólogo de Emilio. Castelar.—Madrid. Manuel Fernández. 1893.—Tomo 1.º (pág xv).

considerat en Espanya poch menys que el Góngora de la prosa, essent així que, entremitx de la fullaraca de l' erudit i dins de l' alegoria, de que constantment s' accompanya, cap escriptor castellà pot ser ha possehit com ell la concisió en la frase y la brevetat de la sentencia. Per aquest sol motiu ha sigut la desesperació dels traductors.

Apart de sos mèrits no prou reconeguts, una altra rahó m' obliga també à parlarvos de Baltasar Gracián, y es la de que si acostava molt à nosaltres, demostrant per Catalunya y Barcelona una estimació que crida nostra agrabiment. Fou Rector del Col·legi de Tarragona y se veu que coneixia el català per alguna cita ben ensopegada, que 'n fa à les seves obres. Durant la guerra de separació, pareix que 's troava en nostre sol y à prop dels exercits castellans, com ho proba el que parlant del cavall i escriptor portugués Pau de Parada, que defensà Tarragona quan la sitià el Marqués de Motte, y que prengue part en la batalla de Lleyda contra el Conde d' Harcourt, diu: «todo esto lo vi, yendo à su lado hasta la misma trinchera enemiga (1)».

Cita les paraules que esdevingueren profétiques del Duch de Nochera; Virrey d' Aragó, quan li donaren ordre de qu' entrés per Lleyda ab l' exercit mentres el Marqués de Velez ho feya per Tortosa, qui representant els inconvenients de fer la guerra à Catalunya y comprehendent que 'ls catalans eridarian als francesos en son auxili, esmentà la fábula del cavall quan demandà auxili al home contra el ciervo, y el hombre le ensilló y le enfrenó y después le tuvo siempre sujetó (2).

Gracián, contrastant ab l' animadversió de molts de sos contemporanis, escriu parlant de Catalunya: «los catalanes saben ser amigos de sus amigos, también son malos para enemigos: bien se ve, piénsalo mucho antes de comenzar una amistad, pero una vez confirmada hasta las aras. ¿Como puede ser esto instó un forastero, si allí se hereda la enemistad y hasta más allá de el caducar la vergüenza, siendo fruto de la tierra la bandolina? Y aún por eso respondió: que quien no tiene enemigos, tampoco suele tener amigos. Con estas noticias me fui empeñando la Cataluña adentro; corrila toda que bien poco me

(1) Agudeza y Arte de Ingenio —Obras de Lorenzo Gracián. Tomo segundo —Barcelona; por Joseph Giralt, año 1734 (pág. 162).

(2) Agudeza y Arte de Ingenio.—Tomo citado (pág. 288).

faltaba, cuando me sentí atraer el corazón de los imanes de una agradable estancia, antigua casa pero no caduca. Fuime entrando por ella como Pedro por esta y, notando á toda observación cuanto veia, que de las alhajas de una casa se colige el genio de su dueño. No encontré en toda ella ni con niños ni con mujeres; hombres si y mucho, aunque no muchos, que á prueba me introdujeron allá. Estaban cubiertas las paredes de retratos, en memoria de los ausentes, alternando con unos grandes espejos y ninguno de cristal, por excusar toda quiebra; de acero si y de plata, tan tersos y tan claros como fieles. Todas las ventanas con sus cortinillas no tanto defensivo contra el calor quanto contra las moscas, que aquí no se toleran ni enfadosos ni entrometidos (1).

En altre lloc parlant de Barcelona, l' anomena «centro de sabios, modelo de honestidad, cantera de Reyes, que los dió á Aragón y de aquí á Castilla.

Per altre part, ell que tan extremá sos dictoris contra les dones, enaltí mes d' una vegada l' honestitat y el recato de les doncs catalans.

Pintava ab mà de mestre el nostre afany per la riquesa, quan devant de les portes del interés, en son Criticón, deya que no mes eran tancades pe'ls joves, ya que de trenta anys en amunt «se franqueaban á todo hombre, si ya no fuese algún jugador, descuidado gastador ó castellano, gente toda de la cofradía del hijo pródigo; más á los viejos, á los franceses y á los catalanes puerta franca y aún les convidaban con el manejo».

Es curiós lo passatge en que revela l' estimació que se feya de nostra moneda: «Yo os quiero dar mejor regla que todas, la nata del vivir, pero habéis de pagármela en trentines catalanes. No será posible, respondió —¿porqué no? porque no han dejado uno tan solo las *monsitres*.» Tal volta, vol significar ab això que los francesos que batallavan per Cataluña l' havían escurada per complert de sa moneda.

Moltes altres alusions podriam retreure á les coses de la nostra terra, si anessim escorellant les obres d' en Gracián, pero ens cal lo temps per discórrer una mica sobre les idees de

---

(1) El Criticón; pág. 161.—Obras de Lorenzo Gracián.—Tomo primero que contiene «El Criticón», primera, segunda y tercera parte. — El horáculo y héroe. — Barcelona; por Pedro Escuder y Pablo Nadal, impresores, año 1748.

tan original escriptor sobre els Princeps y el bon govern dels Estats.

L' obra mes notable, baix aqueix concepte, es la que escrigué ab el titol de «El Politico Fernando» que doná á llum á Zaragoza l' any 1640, son coral amich en Vincencio Juan de Las-tanosa, erudit y colecccionista de fama.

En aquesta obra volgué Gracián contrarrestar les doctrines del Princep de Machiavel, per mes que en certs punts coincideix ab el gran escriptor florentí, qui, segons nostre autor, «parece que tiene candidez en sus labios y pureza en su lengua y arroja fuego infernal que abrasa las costumbres y quema las Repùblicas.»

Gracián, com Machiavel, se senti emportat por l' anhel de fundar grans monarquies, empenyo que caracterisa el Renaixement, girant la vista cap al Imperi romà, pero això no impedi qu' abdós sentissen l' amor á la terra hont nasqueren. Machiavel es sempre florentí; en Gracián s' hi ensopega totseguit l' aragonés. Aquell, ambiciona que la Casa dels Médicis sigui la redentora de l' Italia y aquet, ben clar manifesta sa fal-lera per lo predomini d' Aragó. Gracián fa constar ab complacencia que los extrangers d' Aragó ne dihuen *la buena España* y per lo tant no vol referirse á Aragó, quan se expressa axis: «la soberbia como primera en todo lo malo, cogió la delantera; topó con España, primera provincia de la Europa; parecióla tan de su genio que se perpetuó en ella; allí vive y allí reina con todos sus aliados, la estimación propia, el deseo ajeno, el querer mandarlo todo y servir á nadie; hacer del D. Diego y vengo de los Godos; el lucir, el campear, el alabarse, el hablar mucho, alto y hueco; la gravedad, el fausto, el brío con todo género de presunción y esto desde el noble, hasta el más plebeyo...»

Gracián fou com Machiavel un entusiasta del Rey Ferrán, el qual, segóns lo florentí, d' un rey débil se torná per fama y per gloria, el primer rey dels cristians, apareixent les seves accions, si be se consideran, totes grandíssimes y alguna extraordinaria. El nostre aragonés comensa el seu llibre ab aquestes paraules: Opongo un Rey á todos los pasados, propongo un Rey á todos los venideros: D. Fernando el Católico, aquel gran maestro del arte de Reynar, el oráculo mayor de la razón de Estado.»

Gracián se condol de la poca estima que mostraren sos va-salls á dit Rey, qui durant molt temps no fou mes que 'l con-

sort de la Reina Católica. «Los extranjeros le atribuyen todo lo malo y los españoles le niegan todo lo bueno; aquéllos le acumulan las culpas y éstos le niegan los aciertos.»

En el Criticón manifesta la mateixa recansa en aquesta forma: «al mayor rey del mundo, pues fundó la mayor monarquía que ha habido ni habrá, al rey Católico D. Fernando nacido en Aragón para Castilla, sus mismos aragoneses no sólo le desfavorecieron, pero le hicieron el mayor contraste para entrar allá, por haberles dejado repetidas veces por la ancha Castilla; más él les respondió con plena satisfacción diciendo que los mismos aragoneses le habían enseñado el camino, cuando habiendo tantos famosos hombres en Aragón, los dejaron todos y se fueron á buscar su abuelo el infante de Antequera, allá en Castilla para hacerle su Rey, apreciando más el corazón grande de un castellano que el estrecho de los aragoneses, y hoy dia todas las mayores casas se trasladan allá, llegando á tal estimación las cosas de Castilla que dicen en refrán, que el estiércol de Castilla es ámbar en Aragón »

En el mateix Criticón feu notar que los espanyols «abrazan todos los extranjeros, pero no estiman los propios. Son poco apasionados por su patria y transplantados son mejores».

Al enaltir al Rey Ferrán no obliga á Isabel, pero la sitúa en son just lloch, considerantla com la gran cooperadora de la política de son espòs. «De lo que más se ayudó Fernando para ser principe consumado de felicidad y de valor, fueron las exclarecidas prendas de la nunca bastante alabada Reina D.ª Isabel, su católica consorte, que siendo mujer excedió los límites de varón.

Ab refinada psicología, ens assenyala després el perill que ofereix la influencia de les fembres en lo govern dels Estats, que en moltes ocasions es l' esca del despotisme. «Reinan en este sexo las pasiones de tal modo, que no dejan lugar al consejo, á la espera, á la prudencia, partes esenciales del Gobierno.»

Gracián per altra banda, no tenia un concepte massa enlayrat del valer intelectual de la dona com ho démostra què, al lloarla, ho fa reconexentli qualitats de mascle. En la Agudeza de Ingenios, fa dir al seu germà Felip Gracián que la capacitat de la dona mes sabia no passa de la que té qualsevol home d' enteniment als catorze anys. En aquesta malavolensa té molta afinitat ab Shopenhauer, al extrem de dir no res menys que val mes la maldat del home que lo té de la dona. Sort, diu, que

el cel ha previngut que la hermosura casi sempre fos trono de la necetat, que si no, no fora un sol home ab vida, que vida es la llibertat.

Reconeix malgrat son malvoler, parlant de les Reines, «que la que por su corregimiento salió sabia y prudente lo fué en extremo y ordinariamente las más varoniles fueron muy prudentes. Fué rara y singular entre todas la Católica Reina D.ª Isabel, de tan gran capacidad que al lado de un tan gran Rey pudo no sólo darse á conocer pero lucir.»

No puech resistir la tentació de mostrarvos la finesa de observació del filosop, gran esbrinador del cor humá, quan parlant de la influencia de les dones sobre los governants, assenyala ab aquestes belles paraules, posant de relleu que se juga sovint la sort dels pobles ab el matrimoni de sos reys, com pot sempre mes l' esposa que la mare en lo cor del sobirà: con todo suele predominar más en el Príncipe el amor intenso de una esposa que el reverencial de una madre.

Entrant ja al fons de nostre estudi, trobem que aixis Machiavel com Gracián, exposan las dificultats qu' ofereix la formació d' un Estat nou, recalcant aquet que no té per fundador d' una monarquía á qui li dongué comensament imperfecte sino á qui la formá.

Un y altre reconeixen que els obstacles son escassos quan els Estats que s' ajuntan tenen semblansa y afinitat. «Hay también grande distancia de fundar un Reyno especial y homogéneo dentro de una provincia al componer un Imperio universal de diversas provincias y naciones. Allí, la uniformidad de leyes, semejanza de costumbres, una lengua y un clima, al paso que los unen entre si, los separan de los extraños. Los mismos mares, los montes y los ríos le son á Francia término connatural y muralla para su conservación.» Així parlá Gracián: Machiavel escriqué avans: Quan els Estats nous que s' adquireixen son de la mateixa província y llengua, es molt fácil tenirlos, maxíma-ment quan no estan acostumats á viure lliures; basta per posehir-los segurament que s' hagi estingit la branca del Princep que ls dominava, perque en les altres coes, mantonintse sens alte-racions y no haventhi desconformitat de costums, els homes hi viuhen en quietut.

Cambia per complert l' aspecte quan les nacions ajuntades no se semblan Gracián ho fa notar clarament: «pero en la mo-narquía de España, donde las provincias son muchas, las nacio-

nes diferentes, las lenguas varias, las inclinaciones opuestas, los climas encontrados, así como es menester gran capacidad para conservar; así mucha para unir.

Machiavel, referintse á n' aqueixos Estats que tenen l' habilitat de regirse lliurement y ab les seves lleys, manifesta que portan grans dificultats á son govern y que cal molta fortuna y habilitat per durlos. Tres camins se presentan segons lo florentí per condirirlos: lo primer consisteix en arruinarlos, lo segón en anarhi á habitar personalment, y el tercer, en deixarlos viure ab les seves lleys, treyentne una pensió ó creant un estat de pochs que l' conservin afecte. De tots modos, acaba diuent, qui se fá l' amo d' una ciutat que era lliure, si no la desfá, temi d' esser desfet per ella, puit sempre te per refugi en les seves revoltes el nom de la llibertat y els seus usos antichs, els quals ni per lo curs del temps ni per los benneficis rebuts s' oblidan. Per aixó la més segura vía es destruirlos ó habitarlos.

El Compte d' Olivars se veu qu' havia estudiad á fons á Machiavel, quan en sa Memoria á Felip IV, aconsellantli que no's contenti ab ser Rey de Portugal, de Valencia, de Aragó y Compte de Barcelona, sino que treballi y pensi per reduhir aqueixos Reyalmes al estil y lleys de Castella, li dona tres camins: lo primer es el de afavorir á alguns d' allí de manera que ab els oficis y dignitats de Castella no's recordin més dels privilegis locals, lo segón es el de la negociació, una vegada segur de la forsa convenientment preparada, y lo tercer, el d' anar á visitar en persona als Reyalmes, fer que se promogui una bullanga y ab aqueix pretext introduhir gent y, aparentant portar la pau, com per nova conquesta, assentar y disposar las lleys, de conformitat á les de Castella.

Gracián demostra que l' idea destructora ó uniformista no va ninar en lo cervell del Rey Catòlich, *quien no fijó su Corte en alguna ciudad de las Españas ó porque no dió por definida la Monarquía, aspirando siempre á más ó por dictamen profundo de no hacer cibera á una nación y pies á otras.*

En lo Nicandro, llibre que fou inspirat, si no escrit, per lo mateix Compte-Duch, parlant de Portugal s' afirma «que Felipe segundo debia quitar la sombra de Casa Real que dejó en Lisboa, porque no viendo ellos (los portugueses) este aparato, no sé arrojarian á buscar alma á aquel cuerpo. El Rey D. Fernando debió hacer lo mismo con Aragón y Catalunya.»

Aquesta última recansa comproba quan certa era l' aprecia-

ció de Gracián respecte al sentit polítich del Rey Ferrán, qui portava en si l' esperit de llibertat propi del Regne d' Aragó.

Al dir de Machiavel, el Princep no deu tenir més objecte ni altre pensament ni pendre res per art seva, fora de la guerra y l' ordre y la disciplina d' aquesta, porque es l' art únic que s' avé ab qui mana.

Gracián, en cambi, no ho creu així: «la eminencia real no está en el pelear sino en el gobernar. Entregó Fernando la juventud á la milicia y la senectud á la política. Atendió en sus primeros años á conquistar, en los posteriores á gobernar.»

En altre lloc s' expresa així: «nunca se ha de enfregar el Rey á un solo empleo (el de la milicia) porque sería hurtarse á los demás. Peleando Carlo Magno en Alemania instituyó la célebre Universidad de París y el gran Parlamento de Francia.»

Ab gran acert proclama els danys que causen de vegades als Estats els reys massa batalladors. «Fueron muchos guerreros de corazón, pero destruyeron más sus Reinos que los contrarios; hicieronse primero la guerra á sí mismos, empobreciendo sus Estados de oro y gente, que es la mayor y principal riqueza.»

Observa que les circumstancies y el mateix ambient son els que forman l' inclinació del Rey. Depent molt, exclama, el que surti un Princep perfecte, de la nació que lo rodeja. «Hay naciones que echan á perder sus Reyes, otras que los ganan.»

El Princep, continua, deu ajustar la seva inclinació á la disposició de la monarquía; quan el natural no li dona per això, valentse de l' industria. En certs temps se desitja un princep guerrer y en altres un pacifich; la dissart está en pendres la réva ó en barrejarse les contingències.

Sembra que volgué aludir á l' inació de Felip IV, que contrasta ab l' activitat de sos monarques veïns, al escriure: cuando los príncipes émulos ó vecinos son marciales ó guerreiros, un rey criado en los entretenimientos ó delicias de la paz es fatal, es peligroso y aún desestimado, si no es que la política, la sagacidad y el saber suplan la falta de la pericia militar.

Considera major emprenyo el de conservar la monarquia que el d' exténdrela, y per això sobre totes les armes hi posa les defensives. La ferocitat humana que s' ha produït en la varietat y refinament de les armes matadores, li fa eixir aqueixa sublim imprecació: ¿es posible que se hayan forjado tantas armas contra la frágil vida? ¡Oh infelicidad humana que haces trofeos de tu misma miseria!

No's pot expressar ab mes forsa l' importància del dinar en las guerras modernas, de com ho feu Gracián: ¿Penseu per ventura que els Reys guerrejan ab el bronz de les bombardes, el ferro dels mosquets y el plom de les bales? Res d'això sino ab diners, diners y mes diners. ¡Mal año para la tizona del Cid y para la encantada de Roldán respecto de una maza preñada de doblones!

Se comprén que no admeti la guerra com à font de gloria sino com à dura necessitat dels Reyals. Així es que parlant de les dos espases del Rey en Jaume y del Cid, molt semblantes y en competencia de quina va guanyar mes batalles, exclama: yo me atengo à la primera como más provechosa y quédese el aplauso para la segunda más fabulosa.

En parescuts termes reflecta en el Criticón la seva prevenció contra les hassanyes llegendaries, mostrant à la Isla de l'immortalitat à tres que se tapavan la cara ab les mans y qu' eran res menys que lo Cid Campeador, lo Roldán francés y lo portugués Pereyra «corridos de las necesidades en aplausos, que cuen- tan de ellos sus nacionales.»

Contrasta Gracián ab Machiavel, qui desvergonyidament aconsella als Princeps que no guardin la fe mes que quan els hi convinga, anyadint que els princeps deuen esser entravessats de lleó y de guilla, quan ab mes noblesa d' esperit parla així l'escriptor aragonés del nostre Ferrán: Fué político, prudente no astuto. Vulgar agravio de la política es el confundirla con la astucia; no tienen algunos por sabio sino al engañoso y por más sabio al que más bien supo fingir, disimular, engañar, no admitiendo que el castigo de los tales fué siempre perecer en el engaño.

Referma la forsa de son pensament noble y sencer ab los següents aforismes: Es la justicia el alma del Reinar y en el vicio no cabe cosa grande ni digna de eterno aplauso.

Enemich declarat de la tiranía, dicta son càstich en l'estèrilat de la successió. «La familia de los Césares en Roma fué estéril de sucesores tanto en calidad como en número, ordinario castigo de la tiranía.» Si hagués viscut uns quans anys mes hauria vist complert altra vegada el càstich, estroncada la casa d'Austria al morir Carlos segón.

Hont se manifesta Gracián verament original, es quan ab tanta claretat fa ressortir el gran predomini de les qualitats personals per governar als pobles.

«Es la capacidad el fundamento de la política y es la capa-

cidad signo de la prudencia, sin la cual ni el ejemplo ni el ejercicio ni los años sacan jamás maestros. Con ella los mancebos son ancianos y sin ella los ancianos son mancebos.»

La superioritat de la monarquia se troba quan sa grandesa se correspón ab la del monarcha. Quan aquest enllàs no existeix, á manca de reciproca igualtat, val més que pequi per excedir el Rey á la Monarquia, que no pas lo contrari.

A tal extrem porta son anhel d' homes superiors per regir als pobles, ideya que se trasparenta en tots els seus llibres que tendeixen sempre al héro, al sobre-home, com ara se diu, que enmitx de la monarquia de dret diví, llensa ab valentia la següent exclamació: Ociosamente ocupa el campo la estéril lozana higuera y el trono real un principe inútil. No sirve sino de estorbo á otro que coronara el Reyno con las fecundas ramas de sus brazos.

En altre lloch, ens assombra per sa audacia quan diu referintse als Princeps: tan vulgares hay algunos y tan ignorantes como sus lacayos y advierte que, aunque sea un principe, en no sabiendo las cosas y quererse meter á hablar dellas, á dar su voto en lo que no sabe ni entiende al punto se declara hombre, vulgar y plebeyo.

La confiansa en la forsa individual y en l' esfors isolat d' un home de valua, se descobreix sovint en los conceptes de ses obres. El sabi, assegura, ab ell ne te prou; ell es totes ses coses y portantse á n' ell, ho porta tot. No hi ha mellor felicitat, afirma, que el poder dependre d' un mateix.

Aquest sentit pregonament individualista, que resplandeix també en l' importància que don á les qualitats personals dels Reys, va lligat ab aquell intim sentiment aristocràtic, que en les agrupacions humanes fuig de l' empenta de la multitud per acossagana als pochs y mellors. Es quelcom de la preferència per els escullits d' alguns filosops moderns, que bracejan contra l' onada democràtica de nostres temps y que, en lloch de la soberania de la massa, volen el govern dels entesos y l' imperi dels superiors.

Mala senyal quan mes coses agraden á tots, diu Gracián, porque lo molt bò es de pochs y lo que plau á la gent vulgar te que desagradar als pochs que son los que saben.

Donauli la discreta y entretinguda conversa, qu' es lo mes delectable recreyo del enteniment, pero ab tres ó quatre amichs entesos y no més, porque en passant d' aquí se torna baralla y confusió.

Referintse al ditxo de que la veu del poble es la veu de Deu, afegeix: si, del Dios Baco y si no escuchadla un poco y oireís todos los imposibles no sólo imaginados sino aplaudidos.

Fins à propòsit dels vulgos, posa en evidència, la diversitat de pobles d' Espanya, calificantlos així: crèdulo el de Valencia, libre el de Barcelona, necio el de Valladolid, bárbaro el de Zaragoza, novelero el de Toledo, insolente el de Lisboa, hablador el de Sevilla, sucio el de Madrid, vocinglero el de Salamanca, embusterer el de Córdoba, vil el de Granada.

No l' afalagan els aplaudiments del populatxo ni l' estemor-deixen ses furioses embestides, com ho revelan les següents paraules: páganse muchos del favor del populacho, pero no hay que fiar en su gracia, que hay gran distancia de su lengua á sus manos. ¿Qué fué verlos bravear ayer en un motín en Sevilla y enmudecer hoy en un castigo? Son sus impetus como los del viento que cuando más furioso calma.

Per això vol un manador d' homes, una voluntat que 'ls condueixi, expressant son concepte sota aquesta gràfica comparsa: un buen político suele echar buena esquila que guie el vulgo á donde él quiere.

L' excel·lència que concedeix al valer individual y á l' acció resolta de una voluntat sola, que son sempre ó casi sempre los que posan en moviment á les forces colectives, d' habitut inconscients y somortes, fa que recomani un extremat mirament en l' elecció de Ministres.

Machiavel respecte d' això ja digué: no cs de poca importància per un Príncep l' elecció dels Ministres, els quals son bons ó no, sègons la prudència del Príncep. La primera conjectura que se fa d' un senyor y del seu cervell, es veient els homes que té á l' entorn, perque el primer esguerro que fa, lo fa en aquesta elecció.

En Gracián hi posa aquest sustanciós comentari: este gran empleo de Reinar no puede exercerse á solas, comunicarse á toda la serie de Ministros que son Reyes inmediatos. ¿Qué importa que el Príncipe sea excelente en sí si los ayudantes le desacreditan?

Y en son llibre «El Discreto,» se llegeix: sólo el realco en elegir pudo hacer célebres á muchos reyes eminentes en sus eleccions así de empresas como de ministros; que un yerro en las llaves de la razón de estado basta á perderlo todo con des- crédito y á ganarlo todo con inmortal reputación.

Malgrat la seva superior clarividència, veié ab ulls enga-

nyats, al privat funest de Felip IV, un dels Ministres més desacertats segons mon entendre, que ha tingut Espanya, com eminent en tot, *gigante de cien brazos, de cien entendimientos, de cien prudencias*, essent així que no mes resulta gran y admirable en les pintures maravelloses de Velázquez.

Hi ha moments en que les paraules de Gracián produheixen l' impresió fonda de les vèus profètiques. Aquí 'ls teniu, exclama, els pretendents enganyats y els mandarins enganyadors; aquells volentho tot, aquestos no complint res, donant llargues excuses, esperanses tontes, totes compliment y quimera. Aquí 'ls teniu los capritxosos politichs, amichs de perilloses novetats, inventors de sotileses mal fundades, trastornant les coses de dalt á baix, *no sólo no adquiriendo de nuevo ni conservando de viejo, pero perdiendo cuanto hay, dando al traste con un mundo y aún con dos, todo perdición y quimera.*

Lo mateix á l' educació del Princep que á la primera direcció de sos acres, atribueix influencia marcadíssima en els Regnats. D' una educació heròica en neix un Princep heróich; dura en la jerra molt temps la bona ó mala essència del licor que contingué en son principi.

Tenen els Reys grans contrarietats al comens de son govern. Tota prudència, tota atenció, tota sagacitat may es prou en aquest punt difficultós. Lo perill d' errar lo camí es de debó quan se comensa la ruta, pero una vegada ensopagat, un hom va prosseguint molt fàcilment. La clau d' un venturós y encertat Regnat se troba en l' arrencada, y permeteu qu' ho diga, en la sort d' encarrilar al comensament. Per allí hont se posa á correr un riu caudalós per allí prossegueix, qu' es arreu tasca impossible obrir noves conques.

Hermoses paraules qu' haurian de saber de memòria y haver rumiat tots els Reys abans de que 'ls imposessin per primera vegada la greu responsabilitat del regnar.

Ens parla Gracián en el Criticón, descriuït la roda del temps, de que en aquest mon tot volta, de que no hi ha cosa que tinga estat, de que se puja y arreu se declina. En tots els llochs y monarquies succheix lo mateix ni mes ni manco que lo que li esdevé á la fruya del arbre ó al cos vivent que passan per totes les condicions desde la primavera al hivern y desde la joventut á la yellesa.

Afirma á continuació que Ferran V regná en lo creixent del Imperi, com si diguessim en sa primavera. La grandor ó la peti-

tesa d' un Rey depenen molt del estat de la Monarquia, puix va molta diferencia de regnar en lo creixent à regnar à la mimvada. Les forces y lo cervell portan mes embranzida à la alba qu' à la posta.

Digueu, si no fa meditar aqueixa viva descripció de Gracián: suma infelicitad de un príncipe llegar à la monarquia, ya postrada, caido el valor, valida la ociosidad, entronizado el vicio y las fuerzas apuradas, la reputación fallida, la dicha alterada, todo envejecido y como casa vieja amenazando por instantes la ruina.

Gracián l' exposa ferament à nostres ulls, la desgraciada Espanya d' aquell temps: *que está hoy del mismo modo que Dios la crió sin haberla mejorado en cosa sus moradores, fuera de lo poco que labraron en ellos los romanos; los montes se están hoy tan soberbios y cerreños como al principio, los ríos innavegables corriendo por el mismo camino que les abrió la naturaleza; las campiñas se están páramos, sin haber sacado para su riego las acequias, las tierras incultas, de suerte que no ha obrado nada la industria.*

Com diu sabiament, les arts humanes deuen completar els dons naturals, ja que lo mellor natural serà sempre incult sens el necessari conreu.

Al arribar aquí, se 'ns mostra Gracián entusiasta de les arts y del saber que han transformat al poble, aplanant les muntanyes y convertintles en jardins, fent los rius navegables, els llachs vivens de peixos y rodejant els mars de famoses viles coronades de molls y ports. Les nacions bárbares y feres, prossegueix, sens política, sens cultura, sens arts y sens instrucció, no son nacions sino corrals d' homes incults. L' home neix bárbar y se redimeix de bestia per la cultura.

Sembla que vol à son objecte el saber práctich que fa els pobles grans, ja que *muchos que son sabios en latín suelen ser grandes necios en romance.*

Fins lo saber, segons Gracián, te d' ésser amotllat al tús; cal no discórrer à lo vell, y s' ha de plaure à lo modern. La qüestió es viure à lo práctich.

Lo saber té que portar utilitat aixís als individuos com als pobles. Per això aconsella que els mes sabis tinguin un punt de negociants. No tot sigui especulació; hi hagi també acció. Els sabis son fàcils d' enganyar perque encar que coneixen lo extraordinari ignoren lo ordinari de la vida, que es lo mes preciós,

¿de qué serveix lo saber si no es práctich? El saber viure es avuy el verdader saber.

Digui's si no enclouen les anteriors sentencies tot l'esperit de la ensenyansa, tal com la comprehenen avuy les modernes nacions.

No pot extranyarnos que qui concedeix tal importància à les arts y al conreu de l'esperit, donantloshi posat práctich, sangués veure tan clarament en son temps la miseria de la nostre riquesa, y la esterilitat de l'or qu'ens venia de les Indies.

Conta, à aqueix propòsit, qu'una vegada, entre altres, els francesos, tumultuosament y ab la lleugeresa que solen, increparen à la fortuna dihentli que s'havia tornat espanyola, ponderantli els excessos de favor ab que distingia als espanyols, donantloshi unes y altres Indies, y fent práctichs els imposibles mateixos, com son riús d'or y d'argent. Tot per ells y res per nosaltres. A lo que replicà la fortuna: «Cóm, que no vos he donat Indies? Indies vos ho donat y ben mercades, puix que no vos costen res. ¿Quines Indies mellors per la Fransa, trobariu, com la mateixa Espanya? Lo qu'els espanyols executen ab los indis vosaltres ho repreneu à n'els espanyols. Si aquells los enllueran ab mirallets, picarols y agulles, aixugantlos llurs tresors, vosaltres ab pintes, capsetes, perfums y altres tonteries els hi xueieu tot l'or que porten d'aquelles terres y aixó sens gastos de flotes, sens vessar una gota de sanch, sens arriscarre als abims sens despoblar los Reyalmes, sens atravessar els mars. Els espanyols vos portan à casa l'or y l'argent ja encunyats, quedantse solament ab el *vellón*, malgrat la tonsura.

Creyeume, diu mes endavant, qu'els espanyols brindan flotes d'or y d'argent à la set de tot lo mon, al extrem de que un any que no vingué flota no pogueren ferli guerra al Rey catòlich sos constants enemichs.

¡Quán clarament comprenia que l'or y l'argent eran no precisament la riquesa, sino el contrapés y la mida de totes les coses! per aixó son richs els que tenen productes y aplican son treball à donar valor à les coses. Hi ha que admirarlo quan assenyala el valor preuat del ferro, que ofereix la naturalesa per fabricar aixades, relles y altres eynes necessarias per conreuar la terra y se condol de que malauradament la malícia y la cruetat dels homes se'n servescà per fer espases, llanses y punyals, instruments de mort y de ruina.

D'aqueix modo feya veure la pobresa de l'or y la riquesa

del ferro, la xorquia de la moneda y la fecunditat del treball.

No ab menys bon sentit tracta de la hisenda pública, lloant el digne empleo dels reyals tresors en empreses útils. ¡Mala-guanyats milións els de Neró y Calígula, y benhaurats diners els del aragonés D. Jaume!

Si les empreses son profitoses, elles mateixes retornen els manlleus ab guany. Ferrán estalviaava cls inútils empenys que no mou el públich benefici sino l' amor propi, sepultura de vassalls y tresors.

¿Se vol crítica mes pungenta d' aquella política encaminada al domini universal, que malmetia totes les nostres riqueses y ens descaminava de les arts, de la cultura, del treball que fan les nacions poderoses y arrelades? ¿Se pot donar mejor regla á los que disposan de la hisenda dels pobles que la dictada per Gracián?

¡Ab quines hermoses paraules refereix la mort del Rey en Ferrán, á qui presenta per tot arreu com exemple de la eminentia en el regnar! «Murió á los sesenta y cuatro años de su preciosa edad y á los cuarenta de su feliz reinado. Gran dicha de una Monarquía, cuando sus reyes mueren viejos y no comienzan niños. Vivió poco en la fruición y eternamente en el deseo.» No's pot dir pus bellament que may se va jaure sobre els llorers.

Y termina ab aqueixos mots: llegó al extremo de su política, á hacer de su gobierno dependencia, á que conociese la monarquía que ella le había menester á él y no al contrario.

Portat de son zel religiós, pondera lo fet d' haver tret á fora d' Espanya els jueus, trobant que guanyá mes ab això que en haverla feta senyora de tantes nacions.

Aquesta asseveració, que á molts els hi semblarà una herejía, y que no es moment de discutir, pareixerá á alguns altres una mostra de gran previsió política.

Siga com vulga, estiminse en un ó altre sentit ses tendencies, está fora de dupte que los llibres de Gracián tenen sahó, que en ses admirables obres s' hi cullen prous pensaments, observacions y consells per fer una tria que serveca de Nort als Princeps en la difícil tasca de governar als pobles.

No solament als Reys, sino als politichs que tenen que guiar un moviment y dirigir la opinió, endressa consells de profitosa justesa, que se diria son dictats tenint en compte el carácter de la nostra terra.

Convé, diu, regular la imaginació, temible quan no la enfrena lo judici, y may exagerar, perque si no correspon el preu al valor de les coses, com succeheix sovint, se revolta la espectació contra l' engany.

No tota la hisenda s' ha de abocar d' un cop en les lluytes, ni se deuen treure totes les forces à la vegada, puix el *reten* en qualsevol materia fou gran norma del viure y del vencer, y molt mes en els alts cárrechs.

Digna d' ésser remembrada sempre es la seguent recomanació: les coses s' han de pensar poch á poch y executarse depressa: á la intel·ligència li lleu decidir ab calma, y una vegada resolt, á la diligència li toca practicarho ab llestesa. La qüestió es sortir ab l' intent, valentse de la habilitat ó de la manya, à manco de forsa, puix el que no resulta en sos emprenys sol perdre la reputació.

Per últim, contra la virtut de les paraules dolses, que solen cobrir obres amargantes, encomana la prevenció, puig no convé pagarse de la molta cortesia, qu' es una especie d' engany aixís com donar satisfacció á qui no la demana ó donarne massa quan arribá el cas, resulta mitja confessió de culpa.

No finiríam may si anessim á recullir les regles de conducta qu' ha trassat á l' home aqueix gran polítich y moralista, ab un coneixement assombrós del cor humà, y una penetració tan fonda de la realitat de la vida que fa de moltes de ses idees veres revelacions. Molt tenia que haver viatjat Gracián y homes de tots els brassos degué tractar en sa vida per arribar á possehir la munió d' experiència y el doll de bon sentit que no s' adquiereixen únicament ab la companyia dels llibres y ab les isolades meditacions. Com diu Nietzke, avuy tan en predicament, un bon escriptor no té solzament el propi geni sino que té el de sos amichs també, de que s' apodera en la conversació íntima, que fou per Gracián un goig comparable únicament ab lo de llegir bons llibres, en que tant frui son enteniment.

Al acabar mon modest estudi, que no fora digne de vosaltres si no l' hagués esmaltat ab pensaments d' altrí, dirigeixo la mea coral salutació á mos companys d' Academia, creyent qu' haurán vist ab simpatia que hagi vingut avuy á fer un elogi, en la nostra llengua catalana, d' un escriptor castellà, que no ha obtingut encara en sa patria la consagració completa de sos altissims mereixements.

OBRAS D' EN CUTCHET

- Ensayo económico-político á propósito de la reforma de los Aranceles.
—Barcelona: imp. de A. Gaspar.—1851, en 4.º, 214 páginas.
- Cataluña vindicada.—Barcelona: imp. de J. Jepús.—1858, un vol. en
4.º, 400 páginas.
- La Soberanía Nacional en España.—Barcelona: imp. de C. Verdaguer,
en 8º, 63 páginas.—1869.
- De la elección de Monarca.—Madrid: imp. á cargo de Morete, en
4.º menor, 25 páginas.—1869.
- La guerra al Sentido Común.—Barcelona: imp. de Celestino Verda-
guer.—1869, 115 páginas.
- La guerra al Sentido Común (segunda parte).—Barcelona: 1884.—Im-
prenta de J. Jepús en 4.º menor, 115 páginas
- La República Cubana.—Imprenta y Librería de Tomás Gorchs.—1870,
46 páginas.
- Ilistoria del Siti de Girona en 1809.—Barcelona: Estampa á carrech d'
Aleix Serra.—1868, 131 páginas.
- En el diari «El Barcelonés» en 1853, publicá varis articles sobre Balmes
y uns estudis relatius al llibre de Mariana «De rege et-regis insti-
tutiones.»
- En 10 de Mars de 1856 doná á llum un extens prospecte, que es tot un
programa polítich, económich y social, del periódich que va publi-
carse ab lo títol de «El Centro Parlamentario.»

CONTESTACIÓN

DE

D. José Pella y Forgas

Senyors:

Obligat pel lles de una antiga amistat, quasi germanívola, perque comensá ab la de dos vellas familias de la costa d' Ampurdá, la de D. Frederich Rahola y la meva, amistat afermada pel tracte que donan aficions y estudis iguals, y encara per las lluytas políticas en que tots dos ens trobarem en aquella nostra terra natural, jo no puch menys de acceptar molt agrahit l' encarrech de contestarli á son bellíssim discurs d' entrada que ara mateix, senyors academichs, acabeu de entendre.

Ve á substituir D. Frederich Rahola y Tremols, literat y economista, á n' aquell que fou venerable company nostre en Lluís Cutxet també literat y economista. De aixó la Reyal Academia de Bonas lletras ne té gran honra de poder continuar eixa familia de literats-economistas, es á dir las dues cosas per separat y á la vegada: las lletras y els estudis socials economichs. Aquesta dualitat es una senyal de la nostra època.

Ditas estas paraulas, y no volent traure el bon gust que haja deixat la lectura del discurs de D. Frederich Rahola, entro desseguit per parts del mateix discurs, y sobre l' importancia política y filosòfica de las paraulas del escriptor aragonés Gracián que es el seu tema, dich desde ara, que tal com jo he vingut á comprender, las ideas de Gracián sobre la governació de la monarquia espanyola mostran esser, per lo que habem oit, un tras-

llat fidel de la opinió pública illustrada de las nacionalitats y reyalmes de la monarquía espanyola; una opinió contraria à la de Madrit y de la seuva Cort en la época de la casa de Austria.

De lo que diu el discurs, que Gracián may feu estada llarga á Madrit, mes á Aragó y á Catalunya, especialment á Tarragona, en trech que las ideyas políticas del famós Gracián duhen la fesomía del *medi* (com ara s' estila dir) en que se formaren. Es, senyors academichs, un aragonés que protesta del desgovern y de la soberbia y las bojerías de la Cort de Madrit.

Perque en filosofia y política Gracián s' aixeca com un partidari ferm de la rahó y la justicia contra la tiranía reyal que anava extenense per Europa, presentint ja l' época de Lluís XIV que aviat habia de oir aquell mot tristement célebre: *el Estat so jó*, y del demés al asegurar que Gracián era un trasllat de la opinió pública illustrada de Espanya, llevat de la Cort de Madrit, sembla que sento los bells conceptes de tot lo que deyan una munió d' insignes polítichs y escriptors á Catalunya, á Italia á Flandes en tots los estats de la corona d' Espanya, inclús los estats de Castella, maravellats com á Madrit se rompia la tradició vinguda de la Etat Mitjana, tradició de llibertats locals y, s' desgavellaba la gran obra de Fernando I Catòlich y Carles V. Si, senyors academichs, tots aquests escriptors afirman com el jesuita Gracián afirma, primer la diversitat fonamental dels pobles de Espanya y afirman al mateix temps la tradició cristiana, que protestaba ab tota sa forsa, com de un crim, de la nova tiranía, la mes dolenta de totes las tiranias, perque no venia de la imposició de un conquistador ni del esvalot de un poble, sino que provenia segons nostre filosop del sigle XVII, Martí Vilademor, *del abus de la Autoritat llegítima*.

Pero en veritat cal fer esment que nostre català Martí Viladamor parla del reys ab mes respecte que no pas Gracián, Maria na y altres autors castellans. Los escoses de la potestat reyal á Martí Viladamor, li remouhen las fibras mes intimas de sa conciencia de cristiá, y busca en San Tomás y en las lleys divinas l' anatema del absolutisme que s' había apoderat del Gobern d' Espanya. Aixis es que per ell, Maquiavello era net y clar un heretje y un impio y res mes (1). També els Consellers de Bar-

(1) *Præsidium inexpugnabile Principatus Ca'halonicæ, etc.*, Francisco Martí et Viladainor, jurisconsulto barcinonense, Barcelona 1641 y l' altra obra en castellá: *Noticia Universal de Cathaluña*.

celona en su *Proclamacion católica á la Magestad piadosa de Felipe el Grande* (1) no s' els hi esdevingué altre rahó quan escribian á Felip IV: «El error politico de los *impíos* Machiavelistas »que tienen por sano consejo, que el Principe para conservar el »Estado haga contra la fe y religión, no guarde palabra ni jura-»mento, se opone Jesucristo Nuestro Señor, diciendo ¿qué le »aprovechará al hombre haber ganado todo el mundo, si es con »detrimento de su alma?»

Pero sobre tot, senyors ahont se puntualisa de ma mestre, l' absolutisme que no millor ho hagueren fet Tacito ó Ciceró, es en aquests mots solemnes que escriu en el mateix sigle XVII el mes conegut dels jurisconsults catalans, Cancer, d' esta manera: «El »poder que cap rahó natural ni cap regla de dret regula, que es »el que se n' diu poder absolut, no es tal poder sinó tirania filla de »la iniquitat» (2). Y esque 'ls escriptors catalans de aquell sigle, eran fondament catolichs, pero al mateix temps, sabis filosophs y teolechs, en proba de aixó, aquí mateix, en las ratllas que segueixan en la *Proclamación* d' els consellers escolteu aquest magnific pàrrafo:

«La bondad mira á la voluntad de Dios como efectiva: á la »de los hombres como electiva y solo de Dios puede decir *sit pro ratione voluntas*, porque es regla primera por quien todo el bien se regula.»

Es la condemnació teològica mes clara del absolutisme.

Un illustre company nostre D. Eduard de Hinojosa, va demostrar en son dia que aquesta era també la opinió castellana en escriptors com Mariana, Foix Marcillo, Molina y altres. Ab aixó be s' pot dir que era la veritable opinió espanyola (3).

Aquesta coincidència que marca un estat de criteri general, resulta fins en lets concrets com el de la explotació d' Amèrica: Tothom veya que Castella se feu mestresa de totes las Indias d' Amèrica y Oceania per medi del privilegi exclusiu de Cádiz y Sevilla, y aixó que compta Gracián y que habem sentit ara en la lectura de D. Frederich Rahola en el bell apolech dels fran-

(1) Barcelona 1641.

(2) CANCER. *Variarium resolutionum*. III-3-114.

(3) *Influencia que tuvieron en el derecho público de su patria y singularmente en el derecho penal los filósofos y teólogos españoles anteriores á nuestro siglo*. Madrid 1890 Memoria de la Academia de Ciencias morales y políticas.

cesos, increpant la fortuna en el concepte de que Castella rebia à gabells l' or y la plata pera passar tot à mans d' estrangers, sembla que llegeixo aquell famós discurs de Clarís en la Asamblea de 1640 y las paraulas que l' historiador Melo posa en sa boca: «Ingleses, venecianos y genoveses sólo aman su interés en »Castilla; búscanla como puerta por donde pasan á sus repúblcas el oro y plata: si sus tesoros tomaran otro camino, en ese »mismo dia habían de cesar sù amistad y alianza».

Y recordo lo que abans escrigué nostre Franciso Gelabert en sos *Discursos sobre la calidad del Principado de Cataluña*. «Poco importa traerle (el dinero á la patria) si en ella no le detenemos y para detenerle parece son menester dos cosas: la »primera no permitir que gente extranjera lo saque; la segunda »quitar á los naturales la ocasión de sacarle. Lo primero es cosa »común. ... y en particular en Castilla donde el dinero más »abunda» y declara tot seguit que conve «hacer nativas de este »Reyno las cosas que fuera dél ha buscar y mas como son sedas »y otras cosas que el arte y no la naturaleza los hace y siendo »asi, por ventura quedamos privados de poder tener aquí artifices para hacerlas como otras naciones.» (1)

Y penseu, senyors académichs, que aixó mateix se deya llavors á Flandes en una obra d' autor anònim titulada *Hispania sive de regis Hispaniae regnis et opibus commentarius* (2) y s' escribia en la Italia espanyola per aquell escriptor tant perseguit Tomás Campanella en sa obra *De Monarquia hispánica*. (3)

Pero, pogué mes la superbia ridicola, perque era sens fona-
ment, dels personatges de la Cort de Felip IV, superbia ridicola
tant ben pintada per Velazquez, y s' separá Portugal destruint l'
esperansa de que s' formés una gran nació ibérica, y desde llavors
fins aquestos dias d' avuy, Espanya ho anat perdent tot. per ha-
berse separat de la antiga tradició de la Edat Mitjana que era la
veritable tradició espanyola defensada per Gracián y per tots los
grans filosophs, jurisconsults y teolechs espanyols.

HE DIT.

---

(1) GELABERT. *Discursos sobre la calidad del Principado de Cataluña*. Lérida 1610

(2) Leipzig, 1629.

(3) Amsterdam, 1641.